

Homérské přirovnání v díle *De spiritalis historiae gestis* Alcima Ecdicia Avita

■ MAGDA KRÁLOVÁ (Praha)

Abstract:

Homeric Simile in the Poem *De spiritalis historiae gestis* by Alcimius Ecdicius Avitus

This article examines the use of the Homeric (epic) simile in the biblical epic poem *De spiritalis historiae gestis* composed by Alcimius Ecdicius Avitus († 518). In the first part of the article, a list of all identified similes in the poem is given with some notes on the continuity between Avitus' use of this figure of speech and the one of his classical (mainly Latin) predecessors, and on the way Avitus innovates this use. In this regard, the influence of the exegetical approach to text is particularly underlined. The second part consists of a commentary to selected similes (1,76–79 and 2,126–135).

key words: Avitus; Latin literature of Late Antiquity; biblical epics; Homeric (epic) simile; exegesis

klíčová slova: Avitus; latinská literatura pozdní antiky; biblická epika; homérské (epické) přirovnání; exegeze

Žánr biblického eposu bývá vnímán jako pozoruhodná syntéza křesťanské exegetické tradice na jedné straně a klasické literární tradice na straně druhé.¹ Přesto je jednomu z nejcharakterističtějších prvků klasické epiky, tzv. homérskému (epickému) přirovnání, v souvislosti s epikou biblickou v literatuře věnována pouze okrajová pozornost a výraznější pokus o systematické pojednání o této figuře chybí.² Domnívám se přitom, že analýza tohoto díl-

¹ MALSBARÝ 1985, s. 56.

² Z monografií k biblické epice viz např. HERZOG 1975 a Michael ROBERTS (*Biblical Epic and Rhetorical Paraphrase in Late Antiquity*, Liverpool: F. Cairns 1985), jehož práce mi zůstala nedostupná. První z nich zdůrazňuje cézuru mezi klasickou

čího jevu může posloužit jako vhodný výchozí bod pro zkoumání obecnější roviny vztahu obou tradic. Zde se zaměřím na pětidílné epické dílo tradičně označované jako *De spiritalis historiae gestis* (*O událostech duchovních dějin*) Alcima Ecdicia Avita († 518).³

Homérská přirovnání v Avitově díle nezůstala stranou pozornosti badatelů zcela, nicméně se doposud jednalo spíše o dílčí komentáře k jednotlivým přirovnáním omezující se většinou na identifikaci Avitových zdrojů.⁴ Soustavněji se tímto jevem zabýval pouze Alexander ARWEILER (1999, s. 37, viz níže), i on však shrnuje své postřehy jen v krátké poznámce pod čarou, v níž sice uvádí i výčet přirovnání, nicméně pouze výběrový. V této studii se pokusím o komplexnější pohled.

Studie je členěna na dvě části – v první podávám přehled všech identifikovaných homérských přirovnání v Avitově eposu. Jeho práce s touto figurou je porovnávána s díly latinských básníků klasického období (především s Vergiliem)⁵ s důrazem na momenty kontinuity a inovace v rámci tradice této básnické figury. Z důvodu rozsahu studie jsem nucena povětšinou ponechat stranou jiný relevantní článek epické tradice, a to Avitovy předchůdce na poli biblického eposu (případně i dřívější autory křesťanské poezie tvořící v jiných žánrech). Druhou část studie tvoří komentář k vybraným přirovnáním.

a pozdněantickou židovsko-křesťanskou tradicí, druhý naopak kontinuitu klasického básnictví. O kompromisní pohled se snaží MALSBARÝ 1985.

³ Název je odvozen z Avitovy charakterizace díla v korespondenci (dopis 51, srov. HERZOG 1975, s. XIX). Avitova báseň čerpá ze starozákonní tematiky, již zpracovává epizodicky (kniha I – stvoření světa, kniha II – prvotní hřích, kniha III – vyhnání z ráje, kniha IV – potopa, kniha V – překročení Rudého moře). PEIPER (1883) ve své edici označuje jako knihu VI Avitovu báseň *De virginitate* (*O panenství*), nicméně v nové edici Nicole HECQUET-NOTI (1999–2005) zahrnuta není a bude pomínuta i zde.

⁴ Např. PEIPER 1883, s. 303 a 305; GÄRTNER 2000, s. 136; HECQUET-NOTI 1999, s. 138 *et passim* aj.

⁵ Řeckou epickou tradicí zná Avitus pouze zprostředkovaně, především Vergiliovými a Ovidiovými díly a tvorbou epiků stříbrného období (přehled paralelních *loci* uvádí HECQUET-NOTI 1999, s. 328–330 a HECQUET-NOTI 2005, s. 246–250), na homérské básně proto odkazují jen v případech, kdy bylo některé z přirovnání převzato latinskou tradicí. Přehled snah různých badatelů postihnout rozdíly a podobnosti v užití homérského přirovnání u Vergilia a v řecké epické tradici podává RIEKS (1981, s. 1034–1051) a uvádí i některé pokusy o charakterizaci Vergiliových adaptačních strategií při práci s touto figurou (*ibid.*, s. 1041–1043).

Přehled homérských přirovnání v Avitově eposu, jejich charakter a vztah k tradici

V souvislosti s tzv. homérským přirovnáním bylo opakovaně poukázáno na skutečnost, že systematické užití této figury patří k jedné z charakteristik antické epiky, které nemají paralelu v jiných epických tradicích.⁶ Na první pohled se tedy zdá, že jde o prostředek, který by měl být snadno vymežitelný oproti neméně svébytným postupům židovsko-křesťanské exegeze.⁷ Je-li tomu skutečně tak i v Avitově díle, bude jednou z hlavních otázek této studie.

Přes zdánlivou nezaměnitelnost homérského přirovnání existuje poměrně velké množství pokusů o jeho definici, jež se liší převážně kladením důrazu na odlišné aspekty této figury (formální „markery“,⁸ její funkce,⁹ vztah obou paralelních obrazů¹⁰ apod.). Pro tyto obrazy anglosaská tradice užívá pojmy „vehicle“ (ohnisko, tj. část přirovnání po přirovnávacím výrazu) a „tenor“ (rámec, tj. paralelní část v okolním narativu), které přejímám i v této studii. O formální vymezení se pokusil Michael Coffey. Přestože jeho definice má jisté limity,¹¹ domnívám se, že se dá s patřičnými úpravami použít i na latin-

⁶ Např. COFFEY 1957, s. 115.

⁷ MALSBARY (1985, s. 61) poukazuje na návaznost exegetické metody na tradici židovských midrašů a zdůrazňuje její odlišnost od přístupů k textu uplatňovaných v řecko-římské kultuře. Definuje ji v její původní podobě jako „metodu studia a výkladu Písma a jeho významu pro lid Israele, jež byla v souladu s proměňujícími se potřebami soudobé zkušenosti. Takováto interpretace zahrnovala užití ‚Písma pro výklad Písma‘, osvětlení drobných detailů či rozsáhlých témat tak, aby bylo biblické sdělení aktualizováno z hlediska soudobé zkušenosti, a předpoklad syntetického pohledu na celé dějiny spásy“ (překlad MK). Proti striktnímu oddělení obou tradic do určité míry stojí pojetí Wolfganga SCHADEWALDTA (1991, s. 45), který pociťoval jistou typologickou podobnost homérského přirovnání s novozákonními podobenstvími.

⁸ Tento přístup má počátky u Aristotela, srov. pasáž o rozdílu mezi přirovnáním a metaforou (ARIST. *rh.* 1406b), na něž navazuje i římská rétorická tradice (např. QUINT. 8,6,8–9).

⁹ Přístup charakteristický pro antickou rétorickou teorii. Především starší bádání se soustředilo na tzv. *tertium comparationis*, základní styčný bod mezi přirovnáním a rámcovým narativem, a jeho funkci v bezprostředním kontextu, novější práce kladou důraz i na dílčí detaily a zaměřují se na funkce šfeji narativní a funkce intratextové a intertextové (např. SCHELL 2009; v Homérově případě studie Scottovy: SCOTT 1974; SCOTT 2009).

¹⁰ SCHELL 2009, s. 2–8.

¹¹ Nedostatkem tohoto formalistního přístupu, na něž poukazuje např. SCHELL (2009, s. 2), jsou mimo jiné omezené možnosti při komplexnějším popisu autorova

skou epickou tvorbu a že pro základní identifikaci homérských přirovnání v textu, který dosud nebyl z tohoto hlediska analyzován, je nejnázornější. COFFEY (1957, s. 113–114) rozlišuje na základě formálních kritérií v homérských eposech dva hlavní typy přirovnání:

1. Krátké přirovnání („comparison“), vymezené ve většině případů uvozovacím výrazem typu $\omega\varsigma$ (parataktické přirovnání, „paratactic simile“, tedy přirovnání bez formálního uvození, je v homérském materiálu dle Coffeyho zcela výjimečné – srov. COFFEY 1957, s. 114).

2. Dlouhé přirovnání („simile“), které mimo uvozující formuli obsahuje i minimálně jeden vlastní určitý slovesný tvar (obvykle v přítomnosti). Jeho typickou podskupinou je přirovnání uvozené výrazem typu $\omega\varsigma \acute{\omicron}\tau\epsilon$.¹²

Jak však postřehl již Arweiler, v Avitově díle existují pasáže, které formální definici přirovnání splňují, přesto je jako homérská přirovnání nelze

figurativního jazyka (Coffeyho pojetí takto nezahrnuje přirovnání bez formálního markeru typu *imploranti similis*). Avšak vzhledem k tomu, že tato práce nemá ambice postihnout figurativnost Avitova jazyka v plné šíři, ale soustředí se na autorovo převzetí konkrétní figury v návaznosti na předchozí tradici, zaměřuji se na formální markery jako jeden ze znaků homérského přirovnávání, který mohl být pro Avita nejnápadnější (a je ostatně zdůrazňován i antickou tradicí, viz výše), a pro tento účel považuji Coffeyho definici za dostačující.

¹² Odlišný přístup ke vztahu krátkého a dlouhého přirovnání volí SCOTT (2009, s. 22 a 25), který krátké přirovnání vnímá jako jednu z možných realizací myšlenkového vzorce přirovnání (tzv. *similemu*, „simileme“), v níž jsou na rozdíl od rozvinutého přirovnání potlačeny všechny konstitutivní prvky až na jeden.

Scottův pojem *similem* („simileme“), jež definuje v kontextu homérských básní jako „myšlenkovou strukturu nacházející se pod povrchem každého přirovnání“ a „neverbální materiál stojící v pozadí a sdílený básníkem a publikem“ (*ibid.*, s. 19), je vhodným nástrojem pro sledování toho, jakým způsobem básník „uplatňuje uměleckou volbu v mezích tradičních prostředků a jazyka (...), aby vypověděl příběh podle svého“ (*ibid.*, s. 25). Jakkoli je však vztah tradice a básnické inovace podstatný i pro naše téma, je třeba si uvědomit, že Scott svůj koncept definuje na pozadí předpokládané živé a proměnlivé orální tradice (*ibid.*, s. 26). Domnívám se proto, že převzetí pojmu pro pozdější literární tradice by vyžadovalo jeho jistou modifikaci zohledňující odlišnou tvůrčí situaci pozdějších básníků (vztah ke kanonickým vzorům, v římském kontextu mimo jiné otázku kulturní transpozice řeckého materiálu do římského prostředí apod.), a proto s ním zde v nehomérském kontextu nepracuji. Ostatně sám Scott ve starší studii poukazuje na rozdíl mezi užitím přirovnání v homérských básních a u pozdějších epických básníků, kteří podle něj figuru užívají „s plným porozuměním a vědomím literární tradice“ (SCOTT 1974, s. VII).

charakterizovat.¹³ Klasická přirovnání čerpají z tematického hlediska typicky z přírodního světa a četných oblastí lidské existence (v několika případech využívají i příklady ze světa mytologického).¹⁴ Problematické je uchopení vztahu mezi sférami světa popisovanými rámcem a ohniskem, někteří badatelé spojují ohnisko s „elementárním světem“ stojícím v protikladu k „mnohoznačnosti a nepřehlednost lidského světa“ zachycené rámcem¹⁵ či s „čímsi univerzálním a obecným v lidské zkušenosti“.¹⁶ Vztah mezi obecným a konkrétním je však v klasických přirovnáních složitější – poměrně nepočtená skupina např. odkazuje ke konkrétním mytologickým událostem,¹⁷ část přirovnání odkazuje ke konkrétním geografickým jevům,¹⁸ část k specifickým situacím v lidském světě.¹⁹ V Avitově případě nicméně existují pasáže pojednávající o jevech, které jsou nejen konkrétní, ale i časově pevně ukotvené (situace v současnosti, vztažené k předobrazům v biblických dějích),²⁰ a navíc explicitně poukazují k mimotextové situaci (stav nynějšího křesťanstva, k němuž se obracejí s morálním apelem).²¹ Mají tak blíže spíše

¹³ „Pro Avitův vztah k epické tradici je pozoruhodné, že nabízí málo epických přirovnání, nicméně ustálené uváděcí formule (*non aliter, sic, talis* apod.) často užívá k uvedení typologických výkladů“ (ARWEILER 1999, s. 37 – překlad MK).

¹⁴ Klasifikaci přirovnání podle tematických kategorií vytvořili pro homérské básně FRÄNKEL (1921 [1977], s. 16–97) a WILKINS (1920a, s. 147–150; 1920b, s. 154–159). Táž autorka vytvořila klasifikaci přirovnání u Vergilia (WILKINS 1921, s. 170–174) a Ovidia (WILKINS 1932, s. 81–86).

¹⁵ SCHADEWALDT 1991, s. 44.

¹⁶ LANSING, Richard. *From Image to Idea: A Study of the Simile in Dante's Commedia*, Ravenna: Longo 1977; cit. dle MALLIN 1984, s. 21.

¹⁷ U Homéra je tato skupina marginální a poměrně nepočtená je i u Vergilia (srov. WILKINS 1921, s. 174), nicméně velice oblíbená je v Ovidiově díle (WILKINS 1932, s. 86).

¹⁸ Např. VERG. *Aen.* 4,441–446.

¹⁹ Např. HOM. *Od.* 8,523–531 (Odysseův pláč přirovnaný k nářku ženy oplakávající manžela, který padl před jejíma očima při obraně města). Přes detailní vykreslení však situace není explicitně vztažena ke konkrétní historické události.

²⁰ Kategorii času jako jeden z doplňkových prvků similitému v přehledu vybraných přirovnání v homérských básních zaznamenává SCOTT 2009, s. 190–205. Z jeho přehledu lze vyvodit, že časová určení (typicky jaro, noc apod.) přinejmenším v tomto reprezentativním vzorku nevystupují mimo obraz, jehož jsou součástí (viz rovněž níže, pozn. 51).

²¹ Odkaz ke konkrétní historické situaci vidí sice část badatelů např. v prvním přirovnání *Aeneidy* (VERG. *Aen.* 1,142–147), ovšem vyjádřený implicitně (četné interpretace tohoto přirovnání navíc směřují obecnějším směrem – srov. BECK 2014, s.74).

k metodě hledání typologických paralel mezi biblickými dějinami a současností jako další epochou dějin spásy, proto je do přehledu nezahrnuji (podrobněji se jim věnuji níže, s. 51–53).

V pěti knihách Avitova eposu jsem identifikovala následující přirovnání (veršové vymezení se týká ohniska):

kn.	verše	rámec	ohnisko
I	76–79	Bůh při aktu stvoření člověka	umělec / řemeslník (<i>opifex</i>) vytvářející sochy z vosky, sádry či hlíny
	252–253	průzračný pramen v ráji	stříbro a krystalky sněhu (negat.)
	294–298	Ganges unášející ve svém proudu drahocenné suroviny	„naše“ řeky unášející ve svém proudu nečistotu a kusy papýru, rákosu
II	126–135	anděl-pokušitel proměněný v hada	had vyhřívající se na jarním slunci poté, co převlékl kůži
III	213–219	pláč Adama a Evy	pozdní lítost umírající duše
IV	37–53	pokolení před potopou upadající do hříchu	půda zanedbávaná rolníkem a zarůstající náletem
	62–75	narůstající hříchy lidstva	řeka mohutnící od pramene k ústí
	321–326	líný muž posměšně přihlížející stavbě archy	lačný vysmívající se zdrženlivému; chamtivý štedrému; lupič oběti; cizoložník cudnému; podvodník oklamanému; bohatc nařikající nad bláznovstvím toho, kdo své jmění rozdává chudým
	441–443	přivaly vod potopy padající z nebes	rozvodněný Don (<i>Tanaïs</i>) řítící se z Rípažských hor
V	384–388	množství židů pronásledovaných faraonovým vojskem	množství hvězd na nebi; mořských vln; písku naneseného příbojem na břeh; dešťových kapek
	405–407	vzhled oblakového sloupu (<i>Ex</i> 14,19)	blesk a zlověstná znamení (negat.)
	435–436	účinek oblakového sloupu	večerní vánek či chladivé větry
	437–441	vzhled oblakového sloupu	bouřkový mrak (negat.), duha
	(Celkový rozsah knih: I – 325 veršů; II – 423; III – 425; IV – 658; V – 721)		

Z hlediska celkového počtu přirovnání je třeba dát za pravdu ARWEILEROVU (1999, s. 37) tvrzení, že se jich v Avitově díle nachází poměrně málo,²² v pěti knihách díla lze nalézt jen třináct výskytů.²³ Přihlédneme-li však k jejich zastoupení v jednotlivých knihách, musíme konstatovat, že přinejmenším v knize IV nejde o zcela marginální prostředek (srov. zejména úvodních 75 veršů, z nichž 32 tvoří dvě homérská přirovnání).²⁴ Poměrně časté je Avitovo užití negativního přirovnání, tedy přirovnání poukazujícího na nepodobnost jevů.

Délka přirovnání oproti klasickým autorům narůstá.²⁵ Extrémem je v tomto ohledu Avitovo první přirovnání v knize IV o 18 verších a přirovnání následující o 14 verších. Obě se vyznačují detailním rozvíjením základního obrazu a svou délkou přerušují narativ téměř digresivním způsobem. Zároveň však patří k těm Avitovým přirovnáním, u nichž jsou oba paralelní obrazy výrazně provázané.

U Avita můžeme v tomto ohledu najít několik přirovnání tradičních (2,126–135 k hadu,²⁶ variované přirovnání 5,384–388 o četnosti jevu²⁷), své paralely má i přirovnání ke geograficky vymezenému fenoménu (4,441–443 k Donu).²⁸ Přirovnání 1,73–80 je složitějším případem – ARWEILER (1999, s. 241) je vztahuje k biblickému obrazu hrnčáře.²⁹ Přes relevanci této paralely

²² Avitus je nicméně užívá častěji než na příklad jeho předchůdce Iuvenus, u něhož tato figura podle MCGILLA (2016, s. 12) prakticky chybí. Vedle malého počtu krátkých příměrů se v jeho díle homérské přirovnání nachází jedno, a to ztrojené, jež je atypicky zcela nezávislé na biblické předloze (MCGILL 2016, s. 148), a dvě další, jež parafrázuji přirovnání v evangelijním textu (přehled míst viz *ibid.*, s. 30).

²³ Přirovnání řetězcími několik obrazů jsou započítána jako jedno.

²⁴ Nevýváženost zastoupení v jednotlivých knihách má jistou oporu v klasické tradici, např. třetí kniha *Aeneidy* obsahuje přirovnání pouze dvě (SCHELL 2009, s. 210).

²⁵ Pro délku přirovnání u Vergília srov. *ibid.*, s. 208–224.

²⁶ Podrobněji níže, viz s. 56–58.

²⁷ Např. VERG. *Aen.* 7,718–721, *georg.* 2,105–108.

²⁸ Jak identifikoval již PEIPER (1883, s. 305), toto přirovnání je ohlasem veršů Sidonia Apollinaria: *Albus Hyperboreis Tanais qua vallibus actus | Riphaea de caute cadit...* (SIDON. *carm.* 2,243n.). Srov. ALC. AVIT. *carm.* 4,441–442: *Non aliter Tanais, nivibus cum pascitur alvus, | Riphaeo de monte ruens...* (různočtení *alvus: albus*). K variantě *albus* se kloní i ARWEILER (1999, s. 241), který uvádí i další možné vzory (*ibid.*, s. 239–243). Příkladem geografické konkretizace u Vergília může být např. přirovnání k dubu zmítanému alpskými vichry (*Aen.* 4,441–446).

²⁹ Srov. Řím 9,21.

však můžeme tuto pasáž vztáhnout i ke kategorii přirovnání čerpajících z lidských řemesel, byť konkrétně obraz sochaře v latinské tradici nenajdeme (nejblíže je obraz umělce barvícího slonovou kost nagem).³⁰ Pro vytvoření obrazu Boha představeného jako *opifex rerum* mohl Avitus čerpat z několika zdrojů – v souvislosti se stvořením člověka se spojení objevuje již u Ovidia,³¹ především však v analogické pasáži u Hilaria.³²

V dalších přirovnáních pak Avitus inovativním způsobem variuje tradiční motiv, jako v případě přirovnání narůstajících hříchů lidstva k řece (4,37–53). Řeka a proud bývají tradičně zobrazovány při záplavách či bouři,³³ Avitus však zapojuje jistý vývojový pohled a detailně sleduje celý tok řeky od pramene k ústí (4,62–75). Obdobné vývojové hledisko je patrné i v předcházejícím přirovnání o nedbalém rolníkovi, u něhož lze uvažovat i o jeho případné vazbě na biblické podobenství o rozséváči. Originální je pochopitelně užití motivu pozdě se kající duše.³⁴

Je však nutné si uvědomit, že k poukazu na podobnost mezi různými jevy neslouží Avitovi pouze homérské přirovnání. Jak již bylo zmíněno výše, pokud bychom se omezili čistě na typické formální markery, bylo by do přehledu nutné zahrnout například i následující pasáže:

kn.	verše	rámec	ohnisko
IV	318–336	rozdílné reakce lidí na stavbu archy	rozdílný přístup současníků k světskému a tělesnému (členění <i>nunc–tunc</i>)
	493–501	archa zmítající se na vodách Potopy	pravá Církev odolávající nyní (<i>nunc</i>) náporu pohanů, židů a filosofů

Zatímco uvozovací výrazy jsou v těchto případech identické jako u typických přirovnání (*haut aliter, non aliter*), pasáže vykazují spíše exegetický,

³⁰ VERG. *Aen.* 12,67–68. V homérské tradici lze nalézt motiv umělce vyučeného Athénou a Héfaistem (HOM. *Od.* 23, 159–163).

³¹ OVID. *Met.* 1,79.

³² HIL. *gen.* 116 (podrobnější rozbor uvádí McBRINE 2017, s. 140). Další výskyty pojmu *opifex* v souvislosti s bohem (Bohem) uvádí HEQUET-NOTI (1999, s. 138: CIC. *nat. deor.* 1,19 a PRUD. *ham.* 116).

³³ WILKINS 1921, s. 172. Avitovi mohlo podle McBRINEA (2017, s. 127) poskytnout inspiraci Iuvencovo homérské přirovnání (IUVENC. 1,687–689; k němu srov. výše, pozn. 25).

³⁴ Kategorii subjektivních zážitků lze nicméně identifikovat i u klasických autorů (srov. WILKINS 1921, s. 174; WILKINS 1932, s. 83).

v prvním případě dokonce až homiletický charakter.³⁵ Obsahově tak mají blíže k místům, jež HECQUET-NOTI (1999, s. 60–61) označuje jako exegetické exkurzy či digrese.³⁶ Tyto digrese buďto poskytují *exemplum*, odkazující na další paralelní situaci a sloužící většinou k zdůraznění určitého morálního aspektu děje,³⁷ anebo prostřednictvím symbolického významu provazují starozákonní událost s pozdějšími událostmi dějin spásy.³⁸ K předcházejícímu narativu však na rozdíl od přirovnání bývají běžně připojeny prostou juxtapozicí či technickými výrazy jako *signare, monstrare, praecedere, signum, figura* apod.³⁹ Ve zmíněných dvou pasážích se tak klasický a exegetický moment silně přibližují. Z tohoto hlediska je pozoruhodná i následující pasáž (3,209–220):

*Tunc inter curas permixti felle doloris
affectus sensere novos et pectora pulsans
nondum compertas prorumpit fletus in undas
attentisque genis iniussus defluit umor.
Haud aliter uiuax deceptus mole caduca
spiritus, impleto uenit cum terminus aeuo,
post obitum peccata dolet. Tum quidquid iniquum
gesserit, in mentem reuocat, tum paenitet omnis
errorum lapsus, semet quos iudice damnat;
et si praeteritae reddatur copia uitae,
sponte ferat, quoscumque dabunt mandata labores.
Sanctus namque refert de quodam diuuite Lucas...*⁴⁰

³⁵ Srovnej komentář k veršům 318–336 (HECQUET-NOTI 2005, s. 72–73). Badatelka klade důraz na členění *tunc–nunc* a exhortativní prvky. Druhou pasáž označuje za „krátkou exegetickou digresi“ (HECQUET-NOTI 2005, s. 94).

³⁶ V prvních třech knihách jich badatelka identifikovala šest, mezi nimiž rozlišuje dvě podkategorie – digrese typu *exemplum* a digrese typu *sacramenta* (viz níže).

³⁷ Tento typ navazuje na tradici klasického didaktického exkurzu a prostřednictvím *exempla* ilustruje morální záměr autora (HECQUET-NOTI 2005, s. 61). Do této kategorie badatelka řadí exkurz 2,227–325 (o astrologii a magii); 2,326–407 (o Lotově ženě) a 3,220–310 (o Lazaru a boháči).

³⁸ Exkurzy 1,160–169 (o Adamově spánku); 3,20–26 (o dřevu / stromu) a 3,39–65 (o potrestání Adama a Evy) jsou badatelkou interpretovány jako digrese založené na symbolickém významu, které ilustrují tzv. *sacramenta*, tedy „tajemství tvořící základ křesťanské teologie“ (HECQUET-NOTI 2005, s. 61), a pomocí alegorického čtení propojují starozákonní a novozákonní události. V dalších knihách můžeme do této kategorie zařadit např. verš 4,206 (výklad potopy jako prefigurace křtu).

³⁹ Podrobněji ARWEILER 1999, s. 36.

Na tomto místě tvoří homérské přirovnání (3,213–219) přechod mezi narativem o kajícím pláči prvotního páru a digresí o Lazarovi a o pozdní lítosti boháče v pekle. Získává tak dvojí valenci – ke klasické korelaci mezi rámcem a ohniskem přistupuje navíc jeho vazba k následující digresi, jež je zdůrazněna i v syntaktické rovině (*namque*). Užití přirovnání tak Avitovi slouží k vrstvení významů a k vytvoření (či „odkrytí“) typologické vazby mezi starozákonním příběhem a obecnou lidskou zkušeností vyjádřenou přirovnáním a dále ilustrovanou novozákonním *exemplum*, díky čemuž pasáž získává výrazně polysémantický charakter.⁴¹

Poslední poznámka se týká vlastní podstaty přirovnání. Jak zdůrazňuje SCHELL (2009, s. 5), funkční přirovnání by nemělo být ani příliš zjevné, ani příliš bizarní.⁴² Avitus však v několika případech užívá dva obrazy, mezi nimiž je identita, ať již totální či alespoň druhová (anděl již proměněný v hada je přirovnán k hadu, líný muž k muži oplývajícímu jinými nectnostmi, řeka Ganges k jiným řekám, vody Potopy k rozvodněnému Donu).⁴³ Po-

⁴⁰ „Tehdy uprostřed všech starostí a zmatení hořkostí zármutku | zakusili nový pocit: nářek otrásal jejich hrudí, | z očí jim bezděčně vytryskly doposud nepoznané proudy | a vláha smáčela tváře obrácené k nebesům (*attentis genis*: taktó HECQUET-NOTI 1999, s. 287). | **Nejinak** i živoucí duch, jenž zbaven smrtelné tělesnosti, | když se v hodině smrti naplní jeho čas, | lituje po skonu svých hříčů. Tehdy si vybaví každý nespravedlivý čin, | jehož se kdy dopustil, tehdy želí každého poklesku a hříchu | a sám sobě soudcem je odsuzuje; | a kdyby směl znovu prožít svůj uplynulý život, | dobrovolně by snesl všechny útrapy, které obnášejí (Boží?) příkázání (*mandata*: taktó HECQUET-NOTI 1999, s. 287). | Vždyť i svatý Lukáš vypráví o jistém boháči...“ (překlad MK).

⁴¹ Podrobněji o roli polysémie textu v exegetické tradici např. HECQUET-NOTI 1999, s. 60.

⁴² Tuto tezi vztahuje k Aristotelovi (ARIST. *rh.* 1405b, 1410b, 1412a; příklady jsou autorčiny): „Aristotelés zdůrazňuje, jak potřebný a obtížný je pro úspěšnou metaforu výběr příměru, který není ani příliš nabílední a limitovaný (,osel hýkal jako mula‘), ani příliš bizarní a postrádající spojitost (,osel hýkal jako skřípající veřej‘)“ (překlad MK).

⁴³ Obdobný typ přirovnání byl badateli identifikován v Dantově *Božské komedii* a označen jako nepravé přirovnání („false simile“, „pseudo-simile“). Jeho podstatou je „přesná korespondence mezi ohniskem a rámcem, týkající se jak struktury, tak obsahu“ (APPLEWHITE 1964, s. 298). Tento druh korespondence není např. ve Vergiliově díle zcela nepřítomen, příkladem může být přirovnání zlaté ratolesti k větvičce jmelí (VERG. *Aen.* 6,205–209; dále lze o podobné korespondenci uvažovat u přirovnání VERG. *Aen.* 2,379–382; 6,268–271 a 451–454, která podle Mallina snad mohla sloužit spolu s obdobnou figurou v trubadúrské tradici jako Dantův předob-

slední zmíněné přirovnání kritizuje právě z tohoto důvodu, tedy kvůli porovnávání vodního živlu s vodním živlem, Alexander Arweiler, podle něhož je užití identického vztahu důsledkem Avitova mechanického převedení vzorové pasáže do formy přirovnání.⁴⁴ Na rozdíl od Arweilera se však domnívám, že tento posun v pojetí přirovnání dobře koresponduje s Avitovou exegetickou technikou, pro niž je charakteristické hledání typologických paralel i mezi druhově totožnými jevy (srov. např. Avitův výklad zhoubných vod Potopy jako prefigurace spásné vody křtu ve verši 4,206).

Komentář k vybraným přirovnáním

V této části se zaměřím především na přirovnání v úvodních dvou knihách.⁴⁵ Poprvé se tato figura objevuje při popisu aktu stvoření (1,73–81):

*Haec ait et fragilem dignatus tangere terram
temperat umentem consperso in puluere limum
orditurque nouum diues Sapientia corpus.
Non aliter quam nunc opifex, cui est artis in usu
flectere laxatas per cuncta sequacia ceras
et uultus implere manu seu corpora gypso
fingere vel segni speciem componere massae,
sic Pater omnipotens uicturum protinus aruum
tractat et in lento meditatur uiscera caeno.*⁴⁶

raz – srov. MALLIN 1984, s. 19, o roli biblické epiky v tomto kontextu neuvažuje). Porovnáme-li však četnost výskytu nepravých přirovnání u Avita, u něhož jde o čtyři z celkových třinácti přirovnání (budeme-li uvažovat o druhové podobnosti mezi oblakovým sloupem a jinými meteorologickými jevy, dokonce o šest), s přibližně čtyřmi výskty v *Aeneidě* (dle klasifikace Schellové z celkovému počtu 153 přirovnání – srov. SCHELL, 2009, s. 206), je tendence k preferování tohoto typu v Avitově přístupu zřetelně patrná.

⁴⁴ Tj. SIDON. *carm.* 2,243n. (viz pozn. 31). Podle ARWEILERA (1999, s. 241): „Tím se mu však (do tohoto přirovnání) vloudila ta chyba, že uplatňuje obraz i přirovnávaný předmět z téže oblasti, takže přísně vzato je voda přirovnávána k vodě. Poměřováno s užitím obrazného přirovnání u římských básníků, nepůsobí toto jistě zdařile.“

⁴⁵ Stranou ponechávám přirovnání z knihy IV, jejichž specifičnost a role v poměrně složité kompozici knihy by si vyžadovaly samostatnou analýzu.

⁴⁶ „Tak pravil a ráčil se dotknout křehké země, | smísil hlínu s pokropeným prachem | a božská moudrost se jala tvořit nové tělo. | **Nejinak než nyní** tvůrce, jemuž je vlastní v souladu se svým uměním | hníst měkký vosk, který se poddá každému tvaru, | a rukou zhotovit tvář **nebo** vytvořit ze sádry | tělo **nebo** dát podobu vazké

Po formální stránce toto přirovnání plně odpovídá klasickým vzorům (viz zdůrazněné uvozující a uzavírající výrazy). Tradiční je rovněž vršení vícero podobných obrazů paralelně vedle sebe (po formální stránce oddělených spojkou *seu* či *vel*), zde tvorba z vosku, sádry či jiné hmoty, pravděpodobně hlíny.⁴⁷

Klíčovou inovací je užití časového adverbia *nunc*. Pokud se ve vergiliovských přirovnáních objevuje časové adverbium, mívá zpravidla iterativní význam, značí tedy, že k danému jevu dochází opakovaně, pravidelně, případně může mít význam aktualizující, zdůrazňující časový okamžik uvnitř daného obrazu, nicméně nevystupující vně.⁴⁸ Avitovo užití téhož adverbia je však odlišné, jeho funkce by se dala nazvat v jistém smyslu exoforickou, tedy poukazující k mimotextové skutečnosti, *nunc* zde totiž odkazuje k jiné časové rovině, aktualizuje čas v té podobě, v níž je znám pisateli (a čtenáři) díla. Avitus tak vystavuje kontrast mezi časem Stvoření a časem stvořeného světa – jinak ostatně ani nemohl postupovat, poněvadž paradoxně přirovnává Stvořitele k stvořenému, k výsledku Stvoření, který teprve v dané chvíli vzniká. Styčným bodem obou časových rovin se zde stává homérské přirovnání, které má v tomto ohledu blízko např. k výše zmíněné pasáži následující po popisu Potopy, jež zachycuje útrapy soudobé církve (4,493–499):

*Non aliter crebras Ecclesia uera procellas
sustinet et saeuīs sic nunc uexatur ab undīs.
Hinc gentilis agit tumidos sine more furores,
hinc Iudaea fremit rabidoque illiditur ore,
prouocat inde furens heresum uesana Charybdīs:
turgida Graiorum sapientia philosophorum
inter se tumidos gaudet committere fluctus.*⁴⁹

hmotě; | **tak** i všemohoucí otec pracuje se zeminou, | která má záhy ožít, a zamýšlí vložit útroby do měkké hlíny“ (překlad MK).

⁴⁷ Pro *massa* v tomto významu srov. PLIN. *nat.* 35,153,156 (McDONOUGH 1981, s. 170). V Peiperově edici verš 79 obsahuje tvar *signi* (PEIPER 1883, s. 205). Ten problematizuje McDONOUGH (1981, s. 170–171) a preferuje čtení *segni* vztahující se k výrazu *massa*, *takto* i HECQUET-NOTI (1999, s. 139) a GÄRTNER (2001, s. 77–78).

⁴⁸ *Takto* VERG. *Aen.* 2,471–473: *qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus, | frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat, | nunc, positus novus exuviis nitidusque iuuenta*. Adverbium *nunc* se ve vergiliovských přirovnáních dále vyskytuje pouze ve spojení s paralelními výrazy vnitřně členícími obraz (VERG. *Aen.* 4,442: *nunc hinc–nunc illinc*; VERG. *Aen.* 5,441: *nunc hos, nunc illos*).

⁴⁹ „**Nejinak nyní** pravá církev snáší mnoho bouří | a zmítá se **takto** v silném vlnobití. | Z jedné strany rozpoutává ve své nadutosti bezuzdné běsnění pohan, |

Čistě z hlediska formálních kritérií by tato pasáž definici homérského přirovnání splnila, je to ale právě konkrétnost situace, která se takovému to zařazení vzpírá. Ohrožení církve je specifikováno přesnými faktory a prezentováno tak – přestože zmínění nepřátel církve jsou tradiční –,⁵⁰ že se jedná o konkrétní historickou situaci (to podtrhává opět *nunc*, „nyní“, a důraz na konkrétnost ohrožení ze strany pohanů, židů, heretiků a vyznavačů filosofie). Z hlediska obsahu má tedy daleko blíže k exegetickým pasážím v Avitově díle (viz výše, s. 51–53).⁵¹ Domnívám se, že daná pasáž dobře ilustruje to, jak plynulý je u Avita přechod mezi užíváním básnického prostředku klasické epické tradice a aplikací exegetické metody založené na alegorezi a typologickém čtení.

Vraťme se ale k úvodnímu přirovnání a zaměříme se blíže na jeho funkci. Domnívám se, že jeho role není kompletní, není-li čteno paralelně s přirovnáním v následující knize vztahujícím se k antagonistické postavě pyšného anděla, jenž zapříčiní pád člověka (2.123–135):⁵²

*fit longa ceruice draco, splendentia colla
depingit maculis teretisque uolumina dorsi
asperat et squamis per terga rigentibus armat.
Qualis uere nouo, primis cum mensibus aestas
praemittit laetos post frigora pigra tepores,
euidens ueterem reparatis motibus annum
et siccum nitido discingens corpore tegmen
procedit coluber terrarumque abdita linquens
perfert terribilis metuendum forma decorem.
Dira micant oculi; tum lumine uisus acuto
laetior optatum discit consuescere solem.
Nunc simulat blandum, crebro ceu carmine fauces
ludunt et trifidam dispergunt guttura linguam.⁵³*

z druhé hlučí Judea a pozvedá proti (církvi) vztekly hlas, | odjinud popouzí šílená
Charybda herezí | a nabubřelá nauka řeckých filosofů | se s radostí mezi vzdutými
vlnami oddává bojům“ (překlad MK).

⁵⁰ HECQUET-NOTI (2005, s. 95).

⁵¹ Obdobné užití motivu bouře se navíc objevuje i v díle církevních otců. Přehled míst podává HECQUET-NOTI (2005, s. 94).

⁵² Avitus v básni neužívá jméno Lucifer ani označení Ďábel.

⁵³ „Stane se plazem s dlouhou šjíjí, zbarví lesklý krk skvrnami, | dá zhrubnout zákrutám hladkého ocasu | a hřbet vyzbrojí drsnými šupinami. | **Takový** bývá had, jenž přestál starý rok a jenž se za brzkého jara, kdy mírná roční doba | vyše za prvních

Had patří v tradici homérských přirovnání k tradičním motivům,⁵⁴ pro nás je relevantní jeho užití u Vergilia (*Aen.* 2,469–475):

*Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
exultat telis et luce coruscus aena:
qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
nunc, positis novus exuviis nitidusque iuventa,
lubrica convoluit sublato pectore terga
arduis ad solem, et linguis micat ore trisulcis.*⁵⁵

Jak ukazuje srovnání, motivicky jsou si obě přirovnání blízka: jak Vergilius, tak Avitus vytvářejí obraz hada, jenž po zimě opouští svůj podzemní úkryt, svléká starou kůži, vyhřívá se na slunci a kmitá trojklaným jazykem (Avitus oproti Vergiliovi opouští homérský motiv škodlivých bylin). Nalézt se dá i několik verbálních paralel (mj. stejné uvození, ostatní totožné či synonymické výrazy jsou vyznačeny podtržením). Podle HECQUET-NOTI (1999, s. 177) se Vergiliovo přirovnání stalo vzorovým pro všechny pozdější básnické popisy hadů, avšak žádný z příkladů, které uvádí, nemá formu přirovnání a nevykazuje takovou verbální podobnost jako přirovnání Avitovo (s výjimkou Prudentia).⁵⁶ I Prudentius popisuje hada-pokoušitele a bezesporu

měsíců po ledové strnulosti jako svou předzvěst příjemné teplo, | znovu dává do pohybu | a z lesklého těla svléká suchou kůži. | Tu vyleze ven, opustí úkryt v zemi | a jeho hrozivý vzhled má v sobě děsivý půvab: | v očích mu zlověstně blýská a jeho zrak se pak v prudkém světle | s rozkoší učí uvyknout vytoženému slunci. | Staví se mírumilovným, jeho hrdlo jako by znělo neutuchající písní | a ústa protíná trojklaný jazyk“ (překlad MK).

⁵⁴ Toto přirovnání dobře dokládá zvyšující se míru rétorizace této figury a prohlubující se důraz na větší obsérnost popisu: zatímco u Homéra má hadí přirovnání tři verše (HOM. *Il.* 22,93–95 o Hektórovi: jádrem obrazu je „*δράκων [...] βερωκώς κακὰ φάρμακα*“, „had, který se nažral škodlivých bylin“), u Vergilia již pět (o Pyrrhovi: Vergilius ponechává motiv škodlivých bylin, „*coluber mala gramina pastus*“, ale obraz dále rozvíjí o vyhřívání hada na jarním slunci), u Avita deset.

⁵⁵ „Na samém prahu králova paláce mečem se dívě | ohání Pyrrhos a blyští se v kovovém lesku své zbroje. | **Jako když** na světlo dere se had sytý jedových bylin, | který se před zimním mrazem nafouklý do země schoval, | teď se však vysvlékl ze staré kůže a mladostí září, | kluzký hřbet v půlkruzích svíjí, jen prsa dychtivě vzhůru | ke slunci zdvíná a trojklaný jazyk mu pohrává v tlamě“ (překlad Michal Čtřbor).

⁵⁶ HECQUET-NOTI 1999, s. 177: SEN. *Phaedr.* 1035–1049 a *Med.* 686f–690; CLAUD. *rapt. Pros.* 181–185; PRUD. *ham.* 199–202. Rovněž STAT. *Theb.* 4,96–98 (SFOV. GÄRTNER 2000, s. 136–137).

slouží v této pasáži vedle Vergilia a Statia jako další Avitův vzor,⁵⁷ nicméně se domnívám, že míra motivické i verbální podobnosti Avitova přirovnání s vergiliovským předobrazem (mj. totožný uvozovací marker) by mohla naznačovat, že místo mohlo být konstruováno i čteno intertextově.⁵⁸

U Vergilia je přirovnání vztaženo k Achilleovu synu Pyrrhovi ve chvíli, kdy se svými druhy dobývá trójský palác – těsně předtím, než v paláci rozpoutá krvavou řež. Pyrrhovo zpupné počínání a krutost, jíž padne za oběť i stařec Priamos, z něj činí bezesporu jednu z nejodpudivějších postav bojů v Tróji (přínejmenším z trójského pohledu, z něhož je druhá kniha vyprávěna). Asociace s jeho postavou tedy mohla ještě zesílit negativní popis anděla-hada a vedle Avitova důrazu na lstivost a přetvářku (*simulat blandum*) připojit i obraz ničení a zkázy.⁵⁹

Postavíme-li tedy vedle sebe první a druhé Avitovo přirovnání, zjistíme, že proti sobě v kontrastu stojí tvořivá síla reprezentovaná Stvořitelem-umělcem a naproti ní síla skrytě destruktivní, zakrývaná přetvářkou (anděl-had, snad i asociovaný s Pyrrhem). Snaze o intratextové provázání obou přirovnání by mohlo napovídat i to, že žádné jiné postavy v těchto prvních dvou knihách přirovnáním charakterizovány nejsou.⁶⁰

Závěr

Předchozí výklad snad dostatečně doložil, že Avitovo užívání homérského přirovnání není pouhým mechanickým přejímáním klasické literární konvence, ale že autor je s tímto prostředkem schopen nejen promyšleně pracovat (zdá se, že i intratextově a intertextově), ale rovněž jej inovovat. Za rozdíl oproti tendenci převažující v klasické, přínejmenším vergiliovské tra-

⁵⁷ PRUD. *ham.* 199–202: *complicat ecce novos sinuoso pectore nexus, | involvens nitidam spiris torquentibus alvum. | Simplex lingua prius varia micat arte loquendi, | et discissa dolis resonat sermone trisulco.*

⁵⁸ Příklady pasáží, u nichž lze vysledovat intertextové vazby uvádí HECQUET-NOTI (1999, s. 68–71). Pro následující výklad je instruktivní zejména paralela vedená mezi Dáblem a Turnem (*ibid.*, s. 68).

⁵⁹ KNOX (1950, s. 380) ostatně charakterizuje funkci hada v druhé knize *Aeneidy* následovně: „Had je tak vhodným přirovnáním pro samotnou bytostnou povahu řeckých útočníků, totiž jejich divokost, pro jejich obvyklou metodu, útok ze zálohy, a pro jejich hlavní zbraň, oheň.“

⁶⁰ O intratextové vazbě přirovnání k hadu je možné uvažovat i u Vergilia (VERG. *Aen.* 2,379–381 a 2,469–475, podrobněji KNOX 1950, s. 391–395; pravděpodobně dle homérského předobrazu – srov. HOM. *Il.* 3,33–37 a 22,93–95).

dici (viz výše, pozn. 43) považují Avitovu snahu porovnávat dva totožné či druhově příbuzné jevy. Domnívám se, že důvodem tohoto postupu může být Avitův exegetický přístup k textu, který je ještě výraznější v pasážích, které se z formálního hlediska homérskému přirovnání podobají, obsahově se však blíží spíše typologickým výkladům *Písma*. Klasická básnická figura tak pro svou jistou podobnost s exegetickou interpretační metodou představuje v Avitově díle přechodový prvek, kde se obě tradice prolínají a jejich vzájemným působením je výsledná podoba homérského přirovnání v některých případech modifikována. Jako další projev Avitova uplatňování exegetické metody vnímám i zvýšený důraz na časovost v přirovnáních jinak poměrně klasického typu a snahu text více a explicitně členit pomocí časových adverbíí typu *nunc–tunc*. Přestože se tedy jedná pouze o jednotlivý básnický prostředek, soudím, že je jím možno v menším měřítku ilustrovat širší proces syntézy klasické a křesťanské tradice v žánru biblického eposu.

Stranou bylo ponecháno několik otázek, u nichž by jistě byl žádoucí další rozbor, především prozkoumání výskytu homérského přirovnání u Avitových předchůdců v daném žánru. Závěry je tedy nutno považovat pouze za dílčí, nicméně snad využitelné pro případnou další komparaci. Bližší pozornost by si v kontextu biblické epiky jistě zasloužila i Schadewaldtem nastíněná paralela podobnost této figury s biblickými podobenstvími.

Bibliografie

Edice

HECQUET-NOTI, Nicole (ed.). *Avit de Vienne. Histoire Spirituelle. Tome I (Chants I–III). Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Editions du Cerf 1999.

HECQUET-NOTI, Nicole (ed.). *Avit de Vienne. Histoire Spirituelle. Tome II (Chants IV–V). Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Editions du Cerf 2005.

PEIPER, Rudolf (ed.). *Alcimi Ecdicii Aviti Viennensis episcopi Opera quae supersunt*. Berlin: Weidmann 1883.

Sekundární literatura

APPLEWHITE, James. Dante's Use of the Extended Simile In the Inferno. *Italiaca*, 1964, 41, č. 3, s. 294–309.

ARWEILER, Alexander. *Die Imitation antiker und spätantiker Literatur in der Dichtung „De spiritalis historiae gestis“ des Alcimus Avitus*. Berlin–New York: De Gruyter 1999.

- BECK, Deborah. The First Simile of the Aeneid. *Vergilius*, 2014, 60, s. 67–83.
- COFFEY, Michael. The Function of the Homeric Simile. *The American Journal of Philology*, 1957, 78, č. 2, s. 113–132.
- FRÄNKEL, Hermann. *Die homerischen Gleichnisse*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht 1921 [1977].
- GÄRTNER, Thomas. Zur Bibeldichtung „De spiritalis historiae gestis“ des Alcimus Avitus. *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 2000, 43, s. 126–186.
- GÄRTNER, Thomas. Untersuchungen zum Text und zu den literarischen Vorbildern der Dichtungen des Alcimus Avitus. *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 2001, 44, s. 75–109.
- HERZOG, Reinhart. *Die Bibelepik der lateinischen Spätantike I*. München: Fink 1975.
- KNOX, Bernard M. W. The Serpent and the Flame: The Imagery of the Second Book of the Aeneid. *The American Journal of Philology*, 1950, 71, č. 4, s. 379–400.
- MALLIN, Eric S., The False Simile in Dante's Commedia. *Dante Studies*, 1984, 102, s. 15–36.
- MALSARY, Gerald. Epic Exegesis and the Use of Vergil in the Early Biblical Poets. *Florilegium*, 1985, 57, s. 55–83.
- MCBRINE, Patrick. *Biblical Epics in Late Antiquity and Anglo-Saxon England: Divina in Laude Voluntas*. Toronto: University of Toronto Press 2017.
- MCDONOUGH, Christopher J. Notes on the Text of Avitus. *Vigiliae Christianae*, 1981, 35, s. 170–173.
- MCGILL, Scott. *Juvenius' Four Books of the Gospels: Evangeliorum Libri Quattuor*. London–New York: Routledge 2016.
- RIEKS, Rudolf. Die Gleichnisse Vergils. In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. II. Teil Bd. 31,2*. Vyd. Wolfgang Haase – Hildegard Temporini. Berlin, New York: de Gruyter 1981, s. 1011–1110.
- SCOTT, William C. *The Oral Nature of the Homeric Simile*. Leiden: E. J. Brill 1974.
- SCOTT, William C. *The Artistry of the Homeric Simile*. Lebanon: University Press of New England 2009.
- SHEA, George W. *The Poems of Alcimus Ecdicius Avitus*. Tempe: Arizona State University Press 1997.
- SCHADEWALDT, Wolfgang. Homérova básnická ontologie. In *Mýtus, epos a logos: studijní texty*. Vyd. Petr REZEK. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku – Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy 1991.

- SCHELL, Keeley Cathleen. *Vergil's Self-Referential Simile: Thematic Construction through Internal Allusion in the Aeneid*. Dizertační práce. Providence 2009.
- WILKINS, Eliza W. A Classification of the Similes of Homer. *The Classical Weekly*, 1920, 13, č. 19, s. 147–150.
- WILKINS, Eliza W. A Classification of the Similes of Homer (Concluded). *The Classical Weekly*, 1920, 13, č. 20, s. 154–159.
- WILKINS, Eliza W. A Classification of the Similes in Vergil's *Aeneid* and *Georgics*. *The Classical Weekly*, 1921, 14, č. 22, s. 170–174.
- WILKINS, Eliza W. A Classification of the Similes of Ovid. *The Classical Weekly*, 1932, 25, č. 11, s. 81–86.

Mgr. Magda Králová, Ústav řeckých a latinských studií, Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1.
magdakralova@centrum.cz